

Tarptautinė mokslinė terminologijos konferencija
**MOKSLINIAI, ADMINISTRACINIAI IR EDUKACINIAI
TERMINOLOGIJS LYGMENYS**

Tezės
Vilnius, 2015 m. birželio 4–5 d.

International Scientific Conference on Terminology
**SCIENTIFIC, ADMINISTRATIVE AND EDUCATIONAL DIMENSIONS OF
TERMINOLOGY**

Abstracts
4–5 June 2015, Vilnius

KONFERENCIJOS ORGANIZATORIAI

Lietuvių kalbos instituto Terminologijos centras
LTF koordinavimo grupė
Europos Komisijos Vertimo raštu generalinio direktorato Lietuvių kalbos departamentas
Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija
Valstybinė lietuvių kalbos komisija
Europos Sąjungos Tarybos Generalinio sekretoriato Vertimo raštu direktorato Lietuvių kalbos skyrius
Infoterm

ORGANIZERS OF THE CONFERENCE

Terminology Centre of the Institute of the Lithuanian Language
LTF Coordination Group
Lithuanian Language Department at the European Commission's Directorate-general for Translation
Chancellery of the Seimas of the Republic of Lithuania
State Commission of the Lithuanian Language
Lithuanian Language Unit of the Directorate for Translation of the General Secretariat of the Council of the EU
Infoterm

KONFERENCIJOS PROGRAMOS KOMITETAS

Albina Auksoriūtė (Lietuvių kalbos institutas)
Juris Baldunčiks (Ventspilio aukštoji mokykla)
Ágota Fóris (Karolio Gasparo universitetas)
Christian Galinski (Infoterm)
Siergiej Grinev-Grinievič (Balstogės universitetas, Maskvos humanitarinis pedagoginis institutas)
Georg Löckinger (Aukštutinės Austrijos taikomųjų mokslų universitetas)
Klaus-Dirk Schmitz (Kelno taikomųjų mokslų universitetas)
Alvydas Umbrasas (Lietuvių kalbos institutas)

PROGRAMME COMMITTEE OF THE CONFERENCE

Albina Auksoriūtė (Institute of the Lithuanian Language)
Juris Baldunčiks (Ventspils University College)
Agota Foris (Károli Gáspár University)
Christian Galinski (Infoterm)
Siergiej Grinev-Grinievič (University of Bialystok, Moscow Humanities Pedagogical Institute)
Georg Löckinger (University of Applied Sciences Upper Austria)
Klaus-Dirk Schmitz (Cologne University of Applied Sciences)
Alvydas Umbrasas (Institute of the Lithuanian Language)

TEZĖS ABSTRACTS

Albina AUKSORIŪTĖ

Lietuvių kalbos institutas, INFOTERM

TERMINOLOGIJS PADĖTIS LIETUVOJE: MOKSLINIAI TYRIMAI, TVARKYBA IR ŠVIETIMAS

Lietuvių kalba turi gana neblogai sutvarkytą daugelio mokslo sričių, kultūros, švietimo, technikos, ūkio šakų ir kitų valstybės gyvenimui reikalingų sričių terminiją. Yra nusistovėję terminų kūrimo principai ir tvarkybos būdai, terminologijos darbo organizavimo ir veiklos kryptys, terminologijos darbas aktyviai derinamas tarp skirtingose Lietuvos ir Europos Sąjungos įstaigose ir institucijose dirbančių specialistų ir terminologų.

Pranešime aptariama dabartinė terminologijos padėtis Lietuvoje, pristatomi pastarųjų penkerių metų moksliniai terminologijos tyrimai, išsamiau analizuojami terminų tvarkybos būdai ir trumpai apžvelgiamas terminologijos švietimas ir mokymas.

Moksliniai lietuvių terminologijos tyrimai atliekami Lietuvių kalbos institute, universitetuose ir mokslo institutuose. Daugiausia mokslinių tyrimų vykdoma Lietuvių kalbos instituto Terminologijos centre, kurio tikslas – lietuvių terminologijos ir terminografijos tyrimai, įvairių sričių lietuvių terminijos funkcionavimo visuomenėje analizė. Terminologijos centras kasmet rengia ir leidžia tarptautinį mokslinį leidinį *Terminologija*. Per pastaruosius penkerius metus, be 5 *Terminologijos* žurnalo numerių, Terminologijos centras išleido dar 6 leidinius, paskelbė 47 mokslinius straipsnius ir suorganizavo 5 mokslinius renginius. Be to, per šį laikotarpį apgintos 2 Terminologijos centre rengtos disertacijos, o trečia bus ginama birželio pabaigoje.

Galima išskirti 4 pagrindinius terminų tvarkybos būdus: 1) terminografija, 2) terminų bankų bei duomenų bazių kūrimas, 3) terminų standartizacija ir 4) tekstinė terminų tvarkyba. Pranešime išsamiau aptariami pirmieji du terminų tvarkybos būdai.

Lietuvoje išleistų terminų žodynų skaičius gana nemažas – per 600, kai kurių sričių terminų žodynų yra išleista net po keletą, tačiau ne visų sričių galima rasti kokybiškų, tinkamai parengtų aiškinamųjų terminų žodynų. Pats produktyviausias terminų žodynų leidybos laikotarpis yra nuo 1990 m. iki šių dienų, iš viso 1990–2013 m. išleista per 420 įvairių sričių terminų žodynų ir žodynėlių bei specialiųjų enciklopedijų. Beveik pusė terminų žodynų yra aiškinamieji arba aiškinamieji verčiamieji.

Pagrindinė ir svarbiausia terminų duomenų bazė Lietuvoje yra Lietuvos Respublikos terminų bankas (toliau – LTB), į kurį dedami Valstybinės lietuvių kalbos komisijos aprobuotų teisės aktų, patvirtintų rekomendacijų ir teigiamai įvertintų terminų žodynų terminai. LTB galima rasti 37 terminų žodynų duomenis, jame skelbiama per 215 tūkst. terminų straipsnių. LTB adresas <http://www.vlkk.lt/lit/terminai>.

Be minėtosios, pranešime dar apžvelgiamos šios tarptautinės terminų duomenų bazės: IATE ir EUROTERMBANK. IATE (*Inter-Active Terminology for Europe*) – tarpinstitucinė Europos Sąjungos terminų bazė. 2015 m. pradžioje šioje duomenų bazėje buvo apie 1,5 mln. daugiakalbių terminologinių straipsnių, per 8,7 mln. terminų ir per 57 tūkst. lietuvių kalbos terminų. IATE adresas <http://iate.europa.eu/>.

EUROTERMBANK – centralizuotas naujųjų Europos Sąjungos šalių terminų bankas internete, susietas su kitais nacionaliniais ir tarptautiniais terminų bankais ar ištekliais. Jame pateikta gerokai per 710 tūkst. terminų straipsnių, kuriuose yra daugiau kaip 2,6 mln. terminų įvairiomis kalbomis, pateikta per 221 tūkst. apibrėžčių, iš viso įtrauktos 33 kalbos. EUROTERMBANK susietas su 4 išorinėmis duomenų bazėmis: TermNet.lv, OLSTEN, MoBiDic ir

IATE. Šioje duomenų bazėje galima rasti per 78 tūkst. lietuviškų terminų ir jų atitikmenų kitomis kalbomis iš 11 šaltinių. Svetainės adresas www.eurotermbank.com.

Terminologijos kursas lituanistams skaitomas daugelyje universitetų. Vilniaus universitetas, Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas, Lietuvos edukologijos universitetas, Vytauto Didžiojo universitetas ir Šiaulių universitetas šį kursą yra įtraukę į magistrantūros studijų programas, o Klaipėdos universitete jis dėstomas bakalauro studijų programoje. Kitų nefilologinių specialybių studentams daugelyje universitetų yra dėstomas specialybės kalbos kursas, kuriame nagrinėjami terminologijos ir terminijos dalykai.

Juris BALDUNČIKS

Ventspils University College

ORIGINAL VS. REPLICATIVE NOMINATION IN TERMINOLOGY: LATVIAN EXPERIENCE

In recent years we have observed a growing body of publications concerning secondary term formation, especially reflecting the process in relation to English–non-English settings, especially within the EU.

Latvian, like many other “lesser-used” languages, for most of its written history has shown characteristics of secondary term formation which can be explained by continuous knowledge transfer from other linguistic communities accompanied by or resulting from limited participation of native speakers in innovative knowledge creation and enormous influence of dominant contact language(s). Consequently, instead of *referent – concept – designation* sequence the process of secondary term formation mostly reflects *designation – designation* or *concept/designation – designation* relations which stem from the dominance of translations and “retellings” or adaptations based on foreign source texts. However, there are also recorded cases of monolingual revision of primary variants.

Contrary to previously dominating approach of detached (static) analysis of Latvian term formation patterns, including native – borrowed opposition viewed as final results, the present paper focuses on the process, the text-based evidence and real circumstances of Latvian term creation, attempting to distinguish between two kinds of nomination: original (not following or copying the outside model), e. g. *vēsture* ‘history’, *gremde* ‘spike in volleyball’ and replicative (following, copying the outside model, especially all kinds of loan translation and loan-blends), e. g. *debesskrāpis* ‘sky-scraper’, *nīlzirgs* ‘hippopotamus’, *Augstākā padome* ‘Supreme Soviet’. The opposition of original and replicative nomination envisages an intermediate “grey zone” with items of arbitrary formation motivation.

The main purpose of the present study is to examine native term formation capacities, providing also illustrations of cognitive interpretations of particular knowledge configurations, patterns of associative thinking or personal experience of the nominator resulting in different linguistic forms.

Loïc BOIZOU, Erika RIMKUTĒ, Jolanta KOVALEVSKAITĒ

Vytauto Didžiojo universitetas

ĮRANKIAI AUTOMATIZUOTAI TERMINOGRAFIJAI

Pranešime kalbama apie automatinius lietuvių kalbos analizei skirtus įrankius, kurie gali būti pravartūs terminologams ir terminografams. Tai 1) automatinės morfologinės analizės programa; 2) įrankis, su kuriuo nustatomi keliažodžio junginio dėmenų sintaksiniai ryšiai ir sugeneruojama tinkama antraštinė forma; 3) įrankis, su kuriuo galima nustatyti galimus terminus; 4) įrankis, kurį

naudojant automatiškai iš tekstyno galima išrinkti informatyviuosius kontekstus, reikalingus ieškomo termino apibrėžčiai kurti.

Vykdamas švietimo ir mokslo terminų automatinio nustatymo ir apibrėžimo projektą, nustatyta, kad lietuvių kalbai geriausiai tinka hibridinis galimų terminų nustatymo metodas, t. y. atsižvelgiama ir į statistinius duomenis, ir į gramatinę informaciją. Naudojant tokiu metodu veikiančių terminų nustatymo įrankį morfologiškai anotuotame tekstyne galima automatiškai nustatyti daiktavardinius junginius (galimus terminus), sureitinguoti juos pagal dažnumą tekstynuose (bendrajame ir specialiuosiuose) ir gramatinę informaciją. Svarbiausia, kad reitinguojant galima nustatyti, kurie automatiškai atrinkti galimi terminai gali būti laikomi analizuojamos srities terminais.

Gramatinė informacija (ypač kalbos dalis, linksnis ir skaičius) yra labai svarbi atrenkant galimus terminus ir juos analizuojant, todėl pirmiausia buvo naudotas morfolginis anotatorius. Su šia programa kiekvienam žodžiui atskirai nurodoma kalbos dalis, giminė, skaičius, linksnis ir kitos žymos. Vis dėlto, kai analizuojami keliažodžiai terminai, norint pateikti prasmingas antraštines formas (lemas) reikia tinkamai nustatyti sintaksinius ryšius. Pavyzdžiui, naudojant tik morfolginį anotatorių dvižodžiam terminui *aukštosioms mokykloms* lema bus nurodoma *aukštas mokykla* (t. y. pirmasis dėmuo gimine nesuderintas su antruoju, neišlaikyta būdvardžio įvardžiutinė forma), o naudojant įrankį *JungLe* kaip lema nurodoma *aukštoji mokykla*, t. y. išlaikomi sintaksiniai ryšiai tarp žodžių, nurodomos reikalingos gramatinės kategorijos.

Anksčiau minėti įrankiai svarbūs atrenkant galimus terminus, nustatant jų antraštines formas, o įrankis *Qafe* pravartus tada, kai norima automatiškai iš specialiojo tekstyno atrinkti reikšmingą informaciją apie terminą (informatyviuosius kontekstus) arba atpažinti gatavas analizuojamo termino apibrėžtis. Šis įrankis neindeksuotame morfologiškai anotuotame tekstyne leidžia ieškoti tam tikrų paralingvistinių modelių, kuriuos sudaro leksiniai, gramatiniai ir formalieji, arba grafiniai, elementai. Naudojant modelius iš kiekvieno termino konkordanso specialiajame tekstyne išrenkami informatyvieji kontekstai, kuriuose atsispindi hiperoniminiai–hiponiminiai ir visumos–dalies semantiniai ryšiai.

Anita BUTĀNE

Latvijos universiteto Latvių kalbos institutas

TERMINIJOS VAIDMUO UGDYMO PROCESUOSE: KALBOTYROS TERMINŲ KŪRIMAS IR DERINIMAS LATVIJOJE XX A. PRADŽIOJE

Pastaraisiais metais Latvijoje netyla diskusijos, kad būtina kelti valstybinės kalbos prestižą, taigi ir stiprinti latvių kalbos vaidmenį švietimo ir mokslo srityse.

Klausimas apie latvių kalbos vartojimą minėtose srityse buvo svarbus ir XX a. pradžioje. Tai buvo permainų laikotarpis, kuriam būdinga revoliucija, Pirmasis pasaulinis karas ir nerimastingas nacionalizmas, atvedęs iki nepriklausomybės.

1918 m. nepriklausomoje Latvijoje buvo priimtas įstatymas dėl latvių kalbos kaip dėstomosios kalbos latviškose mokyklose (iki tol latvių kalba mokyklose nuo 1874 m. buvo tik mokomasis dalykas). 1919 m. įkurta Latvijos aukštoji mokykla, kurioje buvo dėstoma latvių kalba (devyniuose fakultetuose, taip pat Kalbotyros ir filosofijos fakulteto Kalbotyros skyriuje).

Žinoma, įvairių lygių mokomajai medžiagai reikėjo kurti tam tikros srities terminiją, latvių kalbos mokymo mokyklose ir aukštojoje mokykloje reikmėms reikėjo lingvistinės terminijos. Pirmieji latvių kalbos gramatinės sistemos aprašai buvo kuriami lotynų ir vokiečių kalbomis, todėl pirmuoju mokykloms skirtų vadovėlių kūrimo etapu (pirmasis latvių kalbos vadovėlis latviškoms mokykloms išleistas 1874 m.) susidurta su sunkumais kuriant latvišką terminiją. Tai pačiai sąvokai pavadinti buvo vartojami skirtingi terminai, pavyzdžiui, daiktavardžiai buvo vadinami „galvos žodžiais“ (*galvasvārdi*, plg. vok. *Hauptwort*), „daiktų vardais“ (*lietvārdi*) ir „substanyvais“ (*substāntīvi*). Pagrindiniai kalbotyros terminai buvo suvienodinti XX a. pradžioje, po to, kai

mokytōjas Pēteris Abulas 1901 m. perskaitē referatā apie latviū kalbos vadovēliuose vartojamus terminus. Buvo daug diskutuojama apie savus ir skolintus terminus (pvz., ar pirmenybē teiktina lotyniškiems, ar latviškiems daiktavardžiū linksniū pavadinimams). Rezultatai apibendrinti 1902 m. išleistoje Pēterio Abulo gramatikoje.

Po keleriū metų, t. y. 1907 m., buvo išleista pavyzdinė žinomū latviū kalbininkū Janio Endzelyno ir Karlio Miulenchacho *Latviū kalbos gramatika*, kurioje buvo pateikta platesnē terminū sistema (pagrindiniai terminai pakeisti nedaug). Vēliau skirtingai vartojami terminai (pvz., *dzimte* ir *kārta* „giminē“) buvo aptariami įvairiuose rateliuose, kuriuose dalyvavo to meto žinomiausi kalbininkai (1904 m. įkurtame Rygos latviū draugijos Mokslo komisijos Kalbotyros skyriuje, 1919 m. įsteigtos Terminologijos komisijos Filologijos komitete ir Filologijos filosofijos sekcijoje ir kt.).

Latviū kalba buvo svarbiausia tautos apsisprendimo prielaida ir teisēs į švietimą ir lavinimą kertinis akmuo. Siekiant, kad latviū kalbos būtū galima sėkmingai mokytis mokyklose ir naujai įsteigtoje aukštojoje mokykloje, rašyti mokyklū vadovēlius ir mokslo straipsnius, svarbi buvo suvienodinta terminija.

Ricardo EITO-BRUN

Universidad Carlos III de Madrid

ANALYSIS OF RESEARCH AREAS THROUGH TERMINOLOGY: THE CASE OF AEROSPACE ENGINEERING

This presentation provides the conclusions of a research conducted on the scientific and technical production of the European Space Agency (ESA) since its origins. The purpose of this research is to identify research trends in the activity of this institution and the evolution of its lines of research. The basis of the described approach is terminology extraction and management, one of the fundamental areas in knowledge organization. Traditionally used for building controlled vocabularies and classification structures, the applications of the terminological knowledge and savoir-faire acquired by information and documentation professionals can be used in different ways, like innovation analysis. Research has been completed in the following steps as follows:

a) an initial set of documents authored by ESA staff (including its different departments like ESAC, ESOC, ESTEC) has been identified from the Scopus database;

b) the abstracts of these documents have been processed to extract the terms, following a normalization process;

c) extracted terms have been given a weight that depends on their presence in the set of analyzed documents. Time slicing has been used to calculate the weight of the terms in specific time periods (being one year the minor time period used). This allows calculating the aggregated value for longer time periods (e.g. five years).

The comparison of the weights given to the terms used in the documents published for a specific time period provides an understanding of the relevance of the related concepts in the research conducted during that period.

Finally, an additional analysis has been done to get the information about the co-occurrence of terms, and give these co-occurrences a value or weight. The specific weights given to the terms that are related within the same group also contributes to the weight of each cluster.

By doing that, it is possible to get a matrix of “research concepts” and time periods, and get visual clues that show the co-evolution of related research concepts in time.

The resulting groups of terms can be plotted in time series to display the different areas of research and see the attention and effort dedicated to the different subjects in research conducted by ESA.

Ágota FÓRIS, Eszter B. PAPP
Károli Gáspár University

CREATING AN ENGLISH–HUNGARIAN TERMBASE FOR LASER PHYSICS

The mother tongue is not only a means of identity and communication, but also of learning. However, a community can only exercise their right to use the mother tongue, when certain background criteria are met. One of these is the existence of precise, accurate and confirmed terminology in that language. The personal requirement of creating such terminology is the cooperation of linguists and field experts. Among physical requirements we need to mention a sound institutional background, the necessary tools, and substantial financing because of the time consuming nature of the task. These efforts only bring the expected results if the created terminology is made widely available, which means the publication of checked data in open databases and (free) online terminological dictionaries.

The paper describes the terminology work undertaken to collect the Hungarian terminology for laser physics, and introduces the database where the information is published. The collection and publication of laser terminology can be seen as a terminology policy aim of Hungarian laser physics. The work can be viewed as a pilot project, in which linguists and field experts had the opportunity to cooperate in order to do the terminology harmonization of one branch of physics – high energy, atto- and femtosecond pulse lasers. This has been applied research, and serves as a model for field specific terminology research and development in Hungary.

Victoria IVASHCHENKO

The Institute of the Ukrainian Language of the national Academy of Sciences of Ukraine

THE SCIENTIFIC PARADIGM AND LINGUISTIC PARADIGM: DIFFERENTIATION OF TERMS

The term *paradigm* was constantly subject to linguistic discussions. Pursuant to previous researches, the term was offered in the philosophy of science for the first time by the positivist G. Bergman in order to characterize standardization of methodology. Later, on the beginning of 60s of 20 century this term was used by T. S. Kun in different meanings in the system of other terms in particular in the Theory of Scientific Revolutions.

The further history of development of the term [*scientific*] *paradigm* adapted to the linguistic knowledge described in works by O. S. Kubryakova, G. B. Parshyn, I. B. Stern, O. O. Selivanova, T. M. Khomutova and other researchers in the field of the theoretical linguistic thus testifying its conceptual diversity.

The Conceptual uncertainty, diversity and dissimilarity of the meaning of the general scientific term *scientific paradigm* makes to a certain extent more complicated using it in linguistic works. In our speculations as to usage of the term we first of all dwell on the etymology of the word Gree. *paradeigma* – “example”, “instance”, on the basis of which functions the term in modern philosophy of science as a methodological foundation of human (including linguistics). We consider as well views of all philosophers who deem the notion paradigm to be the most productive for description of referential theoretic and methodological directing marks of scientific search.

Regarding linguistics in this context one may talk of a system of theoretical, methodological and axiological guidelines as cognitive model, which is not only a mean of fulfilling scientific assignments but before all determining them as scientific ones, in particular linguistic, problems and principles of learning language, and then ways of their fulfillment. It is important in these conditions to consider time lapses of such system of guidelines and principles during which scientists use them. That give all grounds to include the characteristic “dominant on the certain

historical period of linguistic studies system of theoretic, methodological and axiological guidelines and principles as views on language” to the description offered by philosophers.

On the basis of philosophical definition of the term [*scientific*] *paradigm* forms the definition *linguistic paradigm / paradigm of linguistic knowledge* ([scientific] paradigm in linguistics) – “dominant on the certain historical period of linguistic thought system of theoretical (theory of linguistics), methodological (methodology, methods, methodics and technologies in linguistics) and axiological (scientifically valuable for linguistics) guidelines, views on language as cognitive model (example) of determining linguistic problems, principles of learning language and ways of their settling, which are shared by most, but of that type which shall not deny separate theories and scientific conceptions of creative scientists and/or schools”.

Regina KVAŠYTĖ

Šiaulių universitetas

LIETUVIŲ IR LATVIŲ KALBOTYROS TERMINAI: GRE TINAMASIS ASPEKTAS

Lietuvoje ir Latvijoje atlikta įvairių, tarp jų ir gretinamųjų, abiejų baltų kalbų terminologijos tyrimų. Šio tyrimo tikslas – nustatyti lietuvių ir latvių kalbotyros metakalbos panašumus ir skirtumus remiantis terminų žodynais. Kalbamosios srities žodynų ir žinynų terminografijoje esti ne vienas, o reikšmingiausi jų – *Kalbotyros terminų žodynas* (KTŽ 1990) ir *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca* (VPSV 2007).

KTŽ ir VPSV panašūs tuo, kad abu yra aiškinamieji, o pagal sandarą abėcėliniai žodynai. Šiek tiek skiriasi jų apimtis (į VPSV sudėta apie 2000 terminų, o KTŽ jų maždaug 1800) ir kalbų skaičius (VPSV pateikti atitikmenys anglų, vokiečių ir rusų kalba, o KTŽ – anglų ir rusų kalba).

Pagal kalbotyros atšakas, kurių terminai įtraukti į žodynus, esama nemažai skirtumų, nes nuo XX a. dešimtojo dešimtmečio, kai pasirodė KTŽ, kalbotyros mokslo metakalba gerokai išsiplėtojo. Todėl į XXI a. pirmojo dešimtmečio leidinį VPSV įtraukta nemažai naujų, pavyzdžiui, sociolingvistikos, onomastikos, terminologijos, teksto lingvistikos, vertimo teorijos ir pan., terminų. Lietuvoje kai kurių kalbotyros atšakų, pavyzdžiui, teksto lingvistikos, terminologijos, terminams skirti specializuoti žodynai ar žinynai. Naujausi – lingvodidaktikos – terminų žodynai abejose šalyse pasirodė beveik vienu metu – latvių kalba 2011 m., o lietuvių kalba 2012 m.

Dalis žodynuose pateikiamų kalbotyros terminų yra pagal lietuvių / latvių kalbos taisykles adaptuoti tarptautiniai skoliniai, pavyzdžiui, liet. *eponimas* / latv. *eponīms*, liet. *žargonas* / latv. *žargons*. Matyti bandymų rasti tarptautiniams terminams savos kalbos atitikmenų. Tai daroma skirtingai kiekvienoje iš gretinamųjų kalbų, kartais skiriasi ir terminų pateikimas žodynuose (pasitaiko sinonimijos atvejų): liet. *daugikalbystė* / latv. *daudzvalodība*, *multilingvisms* (plg. liet. *dvikalbystė*, *bilingvizmas* / latv. *divvalodība*, *bilingvisms*), liet. *tautovardis*, *etnonimas* / latv. *etnonīms*.

Kita būdinga tendencija – terminų kūrimas remiantis savos kalbos darybos išgalėmis pagal tam tikrus modelius arba analogiją, pavyzdžiui, latvių kalbos terminams kurti plačiai naudojama dūrybos būdu: *avotvaloda* (plg. liet. *šaltinio kalba* žr. *originalo kalba*), *mērķvaloda* (plg. *tikslinė kalba*), *apakšjēdziens* (rūšinė sąvoka) ir kt. Nemažai sėkmingai sukurtų kalbotyros srities naujadarų esama lietuvių kalboje, nors ne visi jie fiksuoti žodynuose, pavyzdžiui, *tekstynas*, *terminotyra*.

Gretinamieji terminų tyrimai sudaro galimybę išsiaiškinti kitos kalbos terminų kūrimo bei jų vartosenos tendencijas ir suteikia informacijos kuriant savos kalbos terminus. Jie taip pat yra svarbūs įvairių gretinamųjų tyrimų metakalbai vienodinti.

Elena LOGUNOVA

Kaliningrad State Technical University

TERMINOLOGY OF ECONOMIC COMPUTER DISCOURSE

The computer discourse represents the communication which is understood as interaction of participants of communication who exchanges their opinions, different information, emotions by means of computer technologies and the Internet.

During the analysis of economic computer forums the following types of terms were revealed.

- Economic terms: *assets, liabilities, investor capital, accountability, target market, growth cycle, expense, liquidity, financial management, target market, balance sheet, income, treasury securities, credit, stock market, share, trade deficit, corporate management, fund, investment policy, economy system, dividend, clearing bank, tax, gross profit, joint venture, cash flow, stakeholder, value added tax*, etc.

- Terms of law sphere: *plaintiff, lawsuit, litigation matter, sanction, imprisonment, judgment, crime, real estate, legislation, pending litigation, fiduciary duty, plaintiff, regulation, pact, copyrights, piracy intellectual property*, etc.

- Terms of social sphere: *interpersonal communication, population, culture, public, social system, demography, birthrate, labor units, strike, behavior, survival rate, gender gap*, etc.

- Terms of technical sphere: *machine, tool, engine, equipment, semiconductor, trailer-mounted system*, etc.

- Terms of political science: *democracy, socialism, communism, 21 st century capitalism, political contest, democracy, seismic political change*, etc.

- Terms of educational sphere: *graduate, student, profession, education, preparatory school, mid-level institution, faculty, nurse-educator, tuition, mathematic, diploma, school, faculty*, etc.

According to the selection which is carried out on four sites and 104 subforums presented there, we have found the next percent of terms in comparison with nonterminological vocabularies:

- 65 % of terms on The Business Forum Online,
- 46 % on Global Business Network,
- 45 % on Aardvark Business Forum ,
- 40 % on Know-How Business Forum.

As texts of forums represent oral speech, a discourse of the forums which are realized in the dialogue mode (Aardvark Business Forum, Know-How Business Forum, Global Business Network) is presented by a question-answer form, is more saturated with nonterminological vocabularies that is also caused by participation in such forums of a large number of users with a different base of knowledge in economics. In turn, The Business Forum Online presented by monological speech, is saturated with terms more than for 60 %. The most part of terms on the Business Forum Online are the terms of economy and this narrows the number of users of this site to a circle of professionals with a good knowledge of economic science.

Asta MITKEVIČIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

KAI KURIE TEORINIAI TERMINŲ SINONIMIJOS ASPEKTAI

Pranešime aptariami sisteminių (nekontekstinių) sinoniminių terminų tipai, skiriami pagal terminų struktūrą, kalbos lygmenis ir terminų šaknį. Taip pat apžvelgiami kai kurie sinonimų atpažinimo tekste sunkumai.

Struktūros atžvilgiu sinoniminių terminų eilutes sudaro 1) vienažodžiai, 2) sudėtiniai arba 3) skirtingą dėmenų skaičių turintys terminai.

Pagal kalbos lygmenis lietuvių kalbotyroje paprastai skiriami sisteminiai leksiniai sinonimai ir gramatiniai sinonimai, kurie skirstomi į morfologinius ir sintaksinius sinonimus. Skiriama, nors ir ne visų minima ir ne visų vienodai traktuojama, dar viena sinonimų rūšis – darybiniai sinonimai.

Pagal kalbos lygmenis vienažodžiai sinoniminiai terminai būna leksiniai arba darybiniai sinonimai. Sudėtingiau su sudėtiniais sinoniminiais terminais, nes reikia atsižvelgti tiek į pagrindinio termino dėmens, tiek į šalutinio dėmens santykį su atitinkamais jo sinonimo dėmenimis, tiek į viso sudėtinio termino santykį su jo sinonimu. Lietuvių kalbotyroje sintaksiniais sinonimais paprastai laikomos vienodos leksinės sudėties, bet skirtingos gramatinės sandaros sintaksinės konstrukcijos, turinčios artimą arba panašią reikšmę. Skirtingos gramatinės sandaros sudėtiniai sinoniminiai terminai dar gali turėti, pavyzdžiui, nebendrašaknių sinoniminių dėmenų. Dėl to tokius terminus siejanti sinonimija taip pat yra ne vieno tipo.

Lietuvių kalbotyroje įprasta kalbėti apie vieno kalbos lygmens sinonimus, išskyrus keletą išimčių, pavyzdžiui, dūrinius ir jiems sinonimiškus žodžių junginius. Terminologijoje susiduriama su vienažodžio ir sudėtinio termino, dvižodžio ir trižodžio termino ir pan. sinonimija.

Pagal terminų šaknį skiriami bendrašakniai ir nebendrašakniai sinonimai. Tai reikšminga opozicija terminologijoje.

Atrenkant sisteminius sinonimus iš tekstų ir bandant juos atskirti nuo kontekstinių sinonimų, susiduriama su įvairiais sinonimų atpažinimo ir atrankos sunkumais (hiperonimų vartojimas tekste vietoj hiponimų, perifrazės, kvazisinonimai ir kt.). Ta pati mokslo sąvoka gali būti įvardijama ne tik dviem ar daugiau terminų, bet ir terminu bei jo apibrėžtimi, nusakymu, aiškinimu, kitos kalbos atitikmeniu ir pan. Tiriant terminų sinonimiją lingvistiniais metodais, svarbu apibrėžti, kas laikoma sinonimu, o kas kitokiu termino konkurentu.

Daiva NENARTAVIČIŪTĖ

Lietuvos Respublikos finansų ministerija

TERMINŲ (IR NE TIK JŲ) TRUMPINIAI TEISĖS AKTUOSE: VARTOJIMO PRAKTINĖS PROBLEMOS

Pranešimo tikslas – atkreipti dėmesį į trumpinių vartojimo praktines problemas: trumpinių įsivedimą, jų galiojimą konkrečiame teisės akte ir su juo susijusiuose (dažniausiai įgyvendinamuosiuose) teisės aktuose, – taip pat aptarti atvejus, kai vietoje trumpinių teikiami terminai, apibendrinamieji žodžiai ar kt., ir pateikti rekomendacijų, kaip aptariamų problemų išvengti.

Trumpinys – tai sutrumpintas žodis ar žodžių junginys. Jis, kaip kalbos ekonomijos priemonė, ypač būdingas teisės aktų kalbai.

Pranešime nagrinėjami įvairių institucijų rengtų teisės aktų (įstatymų, nutarimų, įsakymų) trumpiniai. Teisės aktuose dažniausiai trumpinami terminai ir pavadinimai (dokumentų; organizacijų, institucijų ir pan.; duomenų bazių ir pan.).

Aptariamas galimas supaprastintas trumpinių skirstymas pagal sandarą (raidiniai ir žodiniai) ir pagal vartojimo galimybes (universalieji ir tekstiniai) bei, atsižvelgiant į tai, jų pateikimo skirtybės teisės aktuose. Taip pat apžvelgiamas teisinis trumpinių vartojimo reglamentavimas.

Iveta PŪTELE

Latvian Language Institute of the University of Latvia

SOME FEATURES OF LATVIAN MODERN TERMINOLOGY

This paper mostly deals with the features of contemporary Latvian terminology influenced by different contact languages.

There are several general trends in recent Latvian terminology: the competition of loanwords and locally formed ones, the rivalry between the officially approved and spontaneously introduced terms, as well as similar relationship between the traditional and the new ones.

There are terms formed in Latvian that have successfully been introduced and have taken their place in the language. For example the new formation *zīmols* was received favourably replacing the loanword *brends* (e. *brand*). Nevertheless there are numerous terms rivalry of which is not over yet.

There are more terms formed in Latvian that have been accepted in the language, like *viēdkarte*, *viēdtālrunis*, but these have been formed following the English example (*viēdkarte* – *smart card*, *viēdtālrunis* – *smartphone*) and therefore should be considered calques.

There are lexical borrowings or calques entering the Latvian terminology under the influence of other languages, using a transfer of meaning or a metaphor, e.g. *biznesa inkubators* (*business incubator*), *komerceņģeļi* (*business angels*).

A new trend in Latvian terminology is the use of colloquial word as a Latvian term.

There is a current trend to also borrow a different term for objects that are no novelty, the newly introduced term in most cases being a borrowing from the main contact language. In such cases also the previous term is a borrowing, just from a different contact language of some earlier period. For example the previously used terms *profilakse* (ge. *Prophylaxe*), *multiplikācija* (r. *мультипликация*), *polivitamīni* (r. *поливитамини*) are more and more frequently substituted by terms like *prevencija* (e. *prevention*), *animācija* (e. *animation*), *multivitamīni* (e. *multivitamins*).

Another trend related to the above one is the change of a word's meaning under the influence of a contact language. For example the lexeme *pamata* ('basic') is gradually substituted by the lexeme *regulārs*, borrowed from the English *regular*.

The specialised literature of different fields features much foreign terminology and many borrowed traditions. This causes a competition between the traditional and the new terminology. In branches where no systematic effort is made at formation of corresponding terminology and its normalisation in scholarly publications, the authors of textbooks tend to choose terminology according to their individual views. Thus the same notion and phenomenon may receive different names in different sources.

Vyacheslav SHCHERBIN

The Centre of Systemic Analysis and Strategic Research of the National Academy of Sciences of Belarus

THE ACHIEVEMENTS AND PROBLEMS OF THE MODERN BELARUSIAN TERMINOGRAPHY

The modern scientific worldview is rapidly getting more detailed and complicated. According to the researchers, there were up to 72 thousand scientific disciplines in 2004 (See: Pereslegina S., Pereslegina E. The "wild maps" of the future. Force majeure for the mankind. – M: Algorithm, 2015. — p. 83). And each scientific discipline or area of professional expertise requires the corresponding information support in the form of various types of terminological dictionaries and reference books for its comprehensive development. At that, a leading role in the development of such disciplinary and sector-specific dictionaries and reference books is not played by the

philologists today, but by the representatives of the very academic disciplines and fields of knowledge. The latter obliges professional terminologists with the philological background to organize a methodology-linguistic expertise of the terminography products created within the framework of scientific disciplines and branches of knowledge. In our view, the quality level of any national terminography directly depends on the availability of both the necessary dictionary-reference knowledge among the subject-specialists who create the terminography products, and the activity of professional terminologists in exercising their methodological and expert functions in the process of evaluation and correction of the published terminography products today.

The achievements and problems of the modern Belarusian terminography are fully defined by the degree of fulfillment of the above conditions. On the one hand, the indisputable achievements of the modern Belarusian terminography should include its following characteristics: 1) there are several thousand subject-specialists and terminology professionals involved in the Belarusian terminography process today, and the process itself covers the majority of scientific disciplines and branches of learning represented in Belarus; 2) over two thousand terminology dictionaries and reference books of different types have been published in Belarusian, Russian, Polish, English and other languages as the practical result of the terminography activities of the Belarusian subject-specialists and terminology professionals; 3) the accumulated experience of the terminography activities has been described in the monographs by A.V. Zubov, A.I. Kiselevski, E.P. Lubetskaya, L.V. Rychkova, R. Khaichuk, and in many hundreds of scientific articles by Belarusian terminography professionals and terminologists.

On the one hand, the unresolved problems of the modern Belarusian terminography should include the following: 1) there is a clearly insufficient level of institutionalization of the terminography activity in Belarus (there are no specialized centers, departments, periodicals whose main purpose would be studying, systematizing and dictionary-coding scientific terminology revealed as a result of analysis of scientific and specialized texts); 2) the existing voluntary departmental terminology committees (under the National Academy of Sciences of Belarus and the Ministry of Education of the Republic of Belarus) cannot cope with their methodological and expert functions to evaluate and correct the published terminography products. Even the terminology conferences are very rare and irregular; 3) drafting of the Belarusian terminography products shows certain negative trends (many terminological and encyclopedic dictionaries and reference books lack much-needed indexes of terms; a number of terminological dictionaries are clearly compilations; theme-books — reference books on the bottle-necks of the domestic industries — have not been published for more than 40 years).

Robertas STUNŽINAS
Lietuvių kalbos institutas

TVARUMAS, DARNUMAS, TAUSUMAS IK KITI ANGL. SUSTAINABILITY ATITIKMENYS

Pranešime nagrinėjami lietuviški angl. *sustainability* atitikmenys verčiamuose Europos Sąjungos institucijų dokumentuose. Aptariamas žodis dažnai eina sudėtinių terminų pagrindiniu dėmeniu ir žymi įvairių valstybės veiklos sričių ilgalaikius tikslus ir dermę su kitomis sritimis. Anglišką terminą atitinka beveik dvi dešimtys lietuviškų atitikmenų, pvz.: *tvarumas, darnumas, tausumas, darna, sanglauda, vystymas*. Lietuviškų atitikmenų gausą galėjo lemti įvardijamų sąvokų neskaidrumas, tikslesnių atitikmenų paieška ir angliško termino bei jo pamatinio žodžio daugiareikšmiškumas. *Tvarumas* yra vyraujantis atitikmuo, matyti, kad tai yra universalus terminas, dėl anglų kalbos įtakos įgijęs naujų reikšmės atspalvių. Nepaisant termino universalumo, kai kuriais atvejais tinkamesni kiti atitikmenys. Pavyzdžiui, kalbant apie ilgalaikį piliečių materialinį aprūpinimą labiau tiktų terminas *ilgalaikiškumas*, kalbant apie išteklių išsaugojimą – *tausumas* ir kt.

Rasuolė VLADARSKIENĖ

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

SKOLINTŲ IR LIETUVIŠKŲ EKONOMIKOS TERMINŲ KONKURENCIJA

Lietuvių kalbotyroje kalbos priemonių konkurencija suvokiama kaip dinamiškas reiškinys: kai vartosenoje įsigali vienas variantas, iš jos išstūmęs kitą, kartais ir nenorminį variantą. Variantais laikomi kalbos reiškiniai, turintys tą pačią reikšmę.

Terminologijoje paprastai kalbama apie terminų sinonimiją. Ji laikoma nepageidautinu, tačiau neišvengiamu reiškiniu vienoje mokslo šakoje. Sinoniminiai terminai taip pat yra variantai, kuriems būdingi konkurencijos santykiai. Vieno kurio sinoniminio termino įsitvirtinimui vartosenoje nemažą vaidmenį vaidina ir terminografija, terminų norminimas, tam tikri kalbos politikos polinkiai.

Kazimiero Gaivenio nuomone, sinonimija esanti ypač būdinga pradiniam terminijos posistemų formavimosi etapams, kai optimalus terminas mokslinei sąvokai pavadinti dar neparinktas. Lietuvių ekonomikos terminijoje ryški kai kurių skolintų ir lietuviškų terminų konkurencija. Vieni skolinti terminai (pvz., *marketingas, lizingas, klasteris*) ir teikiami jų lietuviški atitikmenys (pvz., *rinkodara, išperkamoji nuoma, pramoninė grupė*) vis dar atkakliai konkuruoja. Sėkmingai ne tik žodynuose, bet ir vartosenoje įsitvirtino bankinių sandorių rūšių lietuviški pavadinimai (pvz., *ateities sandoris, išankstinis sandoris, pasirinkimo sandoris*), o ne iš kitų kalbų atėję variantai (*fjučeris, forvardas, opcionas*), nepaisant to, kad jų vartojimo sritis gana siaura ir specifinė. Paprastai tokiais atvejais lietuviškiems terminams konkuruoti būna nelengva, plg. *trendas* ir *nuonešis*; *kliringas* ir *įskaita*. Skolintus terminus būna sunkiau pakeisti lietuviškais tokiais atvejais, kai lietuviškas atitikmuo yra jau žinomas kitose srityse, pvz.: *akceleratorius / greitiklis; multiplikatorius / daugiklis; diversifikacija / įvairovė*. Tačiau tais atvejais, kai lietuviškas terminas yra aiškus, paprastas, lengvai suvokiamas, didelė tikimybė, kad jis nukonkuruos svetimšaknį žodį: *varžytynės / aukcionas; nuosmukis / recesija, kapitalo sudarymas / formavimas*.

Lietuvių ekonomikos terminijoje terminų variantų yra nemažai, viena iš tokios padėties priežasčių – terminija nėra tinkamai sutvarkyta, nėra parengto didesnio originalaus aiškinamojo žodyno. Tarp sinoniminių terminų vyksta atkakli konkurencija, tai nuolatinė terminijos būseną, nes nuolat atsiranda naujų reiškinų ir ieškoma tinkamiausių terminų jiems pavadinti.

Egidijus ZAIKAUSKAS

Europos Komisija

Audra IVANAUSKIENĖ

Valstybinė lietuvių kalbos komisija

VIENO LANGELIO SISTEMA – SUDĖTINGIAUSIŲ EUROPOS SAJUNGOS DOKUMENTŲ LIETUVIŲ KALBA TERMINOLOGINIŲ PROBLEMŲ SPRENDIMO PRIEMONĖ

Vieno langelio sistema (VLS) – Europos Sąjungos institucijų lietuvių kalbos vertimo padalinių verčiamų teisės aktų projektų terminų derinimo su Lietuvos Respublikos institucijomis per vieną atsakingą instituciją sistema, sukurta 2010 m. Teisinis šios sistemos veikimo Lietuvoje pagrindas – Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 998 „Dėl Europos Sąjungos teisės aktų projektų terminų lietuvių kalba derinimo“, kuriuo nustatyta terminologinių klausimų sprendimo procedūra, koordinuojančiąja Lietuvos institucija paskirta Valstybinė lietuvių kalbos komisija (VLKK). ES institucijose VLS veikimas grindžiamas lietuvių kalbos vertimo padalinių susitarimu.

Kaip veikia VLS? ES institucija iškelia terminologinę problemą, ją apsvarsto su kitomis institucijomis ir parengtą terminologinę užklausą siunčia VLKK. Terminų derinimą su kompetentingomis LR institucijomis, bendro terminologinės problemos sprendimo priėmimą VLKK organizuoja naudodamasi Lietuvos Respublikos terminų banko organizacine sistema. Terminų derinimą LR institucijose organizuoja jose veikiančios terminijos komisijos, šį darbą koordinuoja paskirti atsakingi asmenys. Galutinis sprendimas dėl terminų priimamas VLKK Terminologijos pakomisės posėdyje kartu su juos vertinusių institucijų atstovais. Iš VLKK gautą atsakymą apsvarsto ES institucijos. Suderintas terminas įrašomas į verčiamą dokumentą, IATE ir elektroninę informacinę ES teisės aktų projektų vertimo sistemą ELISE. Užklausos duomenys skelbiami ir susiję dokumentai archyvuojami ES institucijų portalo „EurTerm“ svetainėje.

Problemos, dėl kurių rengiamos VLS užklausos, būna susijusios su įvairiais administraciniais ar teisiniais terminų vartojimo aspektais, su sąvokų neaiškumais arba terminų forma:

- vienodos svarbos ES teisės aktuose ta pati sąvoka įvardijama skirtingais taisyklingais terminais, prašoma padėti parinkti vieną terminą;
- skiriasi tą pačią sąvoką žymintys terminai ES ir LR teisėje ir reikia nuspręsti, kurį terminą keisti, ar dėl to reikia taisyti teisės aktus;
- ES teisės aktų projektus peržiūrintys ekspertai pageidauja kitokio termino, nei vartojamas ankstesniuose ES teisės aktuose;
- nesutampa ES vertėjų ar terminologų ir LR institucijų ekspertų nuomonės arba skirtingų ES institucijų nuomonės;
- reikia įvardyti naują sąvoką;
- terminas neatitinka sąvokos: klaidingai žymi jos požymius arba nežymi svarbių požymių;
- ES teisėje vartojamas netaisyklingas, semantiškai klaidingas terminas;
- skiriasi ES ir LR teisėje vartojamų terminų forma.
- Pirmoji VLS užklausa pateikta 2011 m. pradžioje. Iki 2015 m. kovo pateiktos 137 užklausos: 34 užklausos pateiktos dėl finansų terminų, žemės ūkio – 16, sveikatos – 15, ekonomikos – 14, aplinkos – 11 ir kt.

VLS gali būti naudojama ir terminologiniams pranešimams dėl LR institucijų sutartų terminų siųsti ES institucijoms. Kol kas tokia galimybė LR institucijos naudojami retai.

Užklausų terminų analizė atskleidžia terminų tvarkybos ES ir LR institucijose skirtumų (pavyzdžiui, ES terminologų siūlomi terminai dažniau nei LR institucijų suderinti terminai atitinka anglų kalbos atitikmenų struktūrą, LR institucijų suderinti terminai dažnai įvardija daugiau sąvokos požymių, būna tikslesni, nors ir ilgesni), tačiau VLS ir yra priemonė, padedanti rasti bendrą Europos Sąjungos dokumentų lietuvių kalba terminologinių problemų sprendimą.

Valerijonas ŽALKAUSKAS

Vilniaus universitetas

DIDIEJI ANGLŲ–LIETUVIŲ IR LIETUVIŲ–ANGLŲ KALBŲ POLITECHNIKOS ŽODYNAI IR JŲ RENGIMO PROBLEMOS

Didesnių šalių politechnikos žodynų apimtys siekia šimtą tūkstančių terminų, pvz., *Современный англо–русский политехнический словарь* (1999), ar net du šimtus tūkstančių terminų, pvz., *Большой англо–русский политехнический словарь* (1998), *Dictionnaire des techniques et sciences appliquées* (2002). Turėjome gana didelį *Rusų–lietuvių kalbų politechnikos žodyną* (1984) (47000 terminų), tačiau šiandien yra reikalingesni anglų–lietuvių kalbų žodynai. Prieš 15 metų grupė žodynų rengėjų ėmėmės rengti *Didįjį anglų–lietuvių kalbų politechnikos žodyną*. Šiandien jis yra pasiekiamas internete (<http://www.zodynai.ff.vu.lt/polit>). Pagrindiniu anglų

kalbos terminų šaltiniu šiam žodynui tapo *Большой англо–русский политехнический словарь* (1998). Didžioji dalis lietuviškų terminų paimta iš *Rusų–lietuvių kalbų politechnikos žodyno* (1984). *Didįjį anglų–lietuvių kalbų politechnikos žodyną* papildė *Elektrotechnikos terminų žodyno* (1999), *Radioelektronikos terminų žodyno* (2000), antros laidos *Fizikos terminų žodyno* (2007), kitų mažesnių žodynų terminai. Šiame žodyne yra per 100 000 anglišku terminų, 150 000 jų lietuviškų atitikmenų ir apie 5 000 000 spaudos ženklų. *Didysis lietuvių–anglų kalbų politechnikos žodynas* (<http://www.zodynai.ff.vu.lt/polit>) yra anglų–lietuvių kalbų politechnikos žodyno vedinys. Jo terminai iš naujo peržiūrėti ir sutvarkyti. Daug darbo reikėjo įdėti tvarkant jo daugiareikšmius lizdų terminus. Žodyne yra 87 000 lietuviškų terminų, 117 000 jų anglišku atitikmenų ir apie 4 000 000 spaudos ženklų.

Žodynų rengėjai susidūrė su problemomis, susijusiomis su:

- didele žodynų apimtimi ir didelėmis darbo sąnaudomis;
- reikalavimų anglų–lietuvių kalbų žodynams nebuvimu;
- nepakankamu recenzentų darbo reglamentavimu.